УДК 657

Світлишин І.І.

ДО МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Викладені результати дослідження методики визначення собівартості сільськогосподарської продукції з урахуванням вимог забезпечення відтворення робочої сили, землі та основних засобів виробництва.

Постановка проблеми. Ефективність виробництва – базис розвитку економіки будь-якої країни. Визначення резервів та шляхів підвищення ефективності передбачає, перш за все, наявність достовірної, точної інформації – на рівні економіки в цілому, та похідних від нього – на рівні галузей, підприємств, виробництва окремих видів продуктів, що враховує специфічні особливості виробничих процесів на даному рівні. З цією метою необхідним є удосконалення сучасних методик обчислення показників ефективності розвитку матеріального виробництва.

Стан вивчення проблеми. Проблема обчислення собівартості сільськогосподарської продукції в методичному контексті висвітлена у працях Андрійчука В.Г., Бугуцького О.А., Дієсперова В.С., Демяненка М.Я., Крилема Й., Оболенського К.П, Олійника О.В., Саблука П.Т., Месель-Веселяка В.Я., Макаренко П.М. та інших вчених. Разом з тим, залишається відкритим коло питань щодо врахування в методиці визначення собівартості сільськогосподарської продукції вимог забезпечення відтворення робочої сили, землі та основних засобів виробництва.

Метою дослідження є провести аналіз сучасних методик обчислення собівартості сільськогосподарської продукції та запропонувати систему заходів щодо розв’язання проблеми врахування в методиці визначення собівартості продукції вимог забезпечення відтворення робочої сили, землі та основних засобів виробництва.

Результати досліджень. Собівартість продукції – показник, що характеризує виробничу діяльність підприємства. Собівартість як економічна категорія являє собою відокремлену частину вартості. Основу цієї категорії становлять вартість спожитих засобів виробництва і вартість необхідного продукту. В економічному розумінні собівартість – це грошовий вираз витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг).

Собівартість – один з найважливіших показників господарської діяльності аграрних підприємств, оскільки показує, у що саме обходиться господарству виробництво відповідного виду продукції і наскільки економічно вигідним воно є в конкретних природно-економічних умовах господарювання.

Показник собівартості дає можливість глибоко аналізувати економічний стан підприємства і виявляти резерви підвищення ефективності виробництва. За інших однакових умов підприємство тим більше одержуватиме прибутку на одиницю продукції, чим нижча її собівартість, і навпаки. Із зниженням собівартості зростає цінова конкурентоспроможність продукції, а отже, і зміцнюються позиції підприємства на товарному ринку [1].

Разом з тим, існуюча нині методика оцінки собівартості продукції має ряд недоліків. Поділяємо думку вчених, що обчислювана за загально прийнятою методикою величина собівартості продукції не враховує необхідність забезпечувати відтворення робочої сили та основних засобів виробництва. Дві складові собівартості – оплата праці й амортизація – визначають без урахування даної вимоги. Через це не можуть вважатися точними також показники економічної ефективності виробництва продукції [2].

Рівень заробітної плати – основне джерело відтворення та нагромадження людського капіталу. Дійовість оплати праці визначається тим, наскільки повно вона виконує свої основні функції – відтворювальну, стимулюючу, регулюючу й соціальну. Реалізація відтворювальної функції заробітної плати передбачає встановлення норм оплати праці на такому рівні, який забезпечує нормальне відтворення робочої сили відповідної кваліфікації та водночас дає змогу застосовувати обґрунтовані норми праці, що гарантують власнику отримання необхідного результату господарської діяльності. Функція стимулювання зводиться до того, що можливий рівень оплати праці має спонукати кожного працівника до найефективніших дій на своєму робочому місці. Регулююча функція оплати праці реалізує загальноприйнятний принцип диференціації рівня заробітку за професією і кваліфікацією відповідної категорії персоналу, важливістю та складністю трудових завдань. Соціальну функцію заробітної плати спрямовано на забезпечення однакової оплати за однакову роботу; вона має поєднувати державне й договірне її регулювання, а також реалізовувати принцип соціальної справедливості за одержання власного доходу [3].

В сучасній науковій літературі паралельно використовуються терміни “трудові ресурси” та “людський капітал”. На нашу думку, дані категорії варто розрізняти і в зазначеному контексті варто застосовувати термін “людський капітал”.

“Трудові ресурси” – термін, що був впроваджений академіком С. Струмиліним у перші роки радянської влади для потреб централізованого управління й широко використовувався впродовж усього часу існування планово-адміністративної системи. Як економічна категорія трудові ресурси – це частина працездатного населення, яка володіє фізичними й розумовими здібностями і знаннями, необхідними для здійснення корисної діяльності [4, 5].

Проте, поділяємо думку вчених, трудові ресурси були обмежені можливістю формувати власні цілі, проявляти творчу активність в процесі виробництва споживчих вартостей, а лише використовувалися в масовому порядку для нарощування валового внутрішнього продукту та національного доходу. Тобто дана економічна категорія висвітлює переважно кількісну сторону основної продуктивної сили, а отже, характеризується однобічністю.

В сучасних ринкових умовах господарювання на перший план виходять якісні характеристики робочої сили: освіта, кваліфікація, здатність до інноваційного мислення, ініціативність, творчий підхід, високий рівень культури, здоров'я – що в сукупності з кількісними характеристиками і становлять людський капітал.

Таким чином, сталий розвиток АПК та народного господарства в цілому можливий лише на основі нагромадження людського капіталу, гармонійного поєднання всіх його складових, що можливо лише на основі впровадження відповідного механізму формування оплати праці.

Величину заробітної плати працівникам аграрної сфери пропонуємо формувати виходячи із результатів діяльності підприємств. Для цього доцільно використовувати показник "заплатомісткість", що визначається як відношення суми оплати праці до кінцевої продукції. При цьому в якості останньої одні вченні пропонують використовувати валову продукцію, інші – виручку від реалізації продукції.

На нашу думку, в даному випадку необхідно виходити із параметрів корисності виробленого продукту. Якщо обсяг отриманого в процесі виробництва продукту завдяки своїм характеристикам може знайти споживача на ринку, то в якості кінцевого продукту варто використовувати валову продукцію; в іншому випадку – виручку від реалізації продукції, як основне джерело надходження коштів в сільськогосподарські підприємства.

Крім того, поділяємо думку Олійника О.В. та Олійника Т.І., рівень заробітної плати працівників агроформувань повинен залежати і від рівня цін на засоби виробництва, оскільки останні є втіленням уречевленої праці та здані до взаємозаміни із живою працею.

Так, якщо темпи росту вартості робочої сили нижчі від темпів росту вартості засобів виробництва відбувається економія на використанні основних засобів та ширше застосування живої праці, що в кінцевому підсумку призведе до натуралізації виробництва. В іншому випадку – якщо темпи росту вартості робочої сили перевищують темпи росту вартості засобів виробництва – відбуватиметься підвищення рівня механізації та автоматизації

виробничих процесів, вдосконалення наявних та застосування більш ефективних технологій виробництва, ширше впровадження досягнень НТП тощо, тобто підвищення рівня інтенсифікації виробництва.

Отже, величину витрат на відтворення людського капіталу, яку необхідно включати до собівартості сільськогосподарської продукції, пропонуємо визначати за формулою:

$$\frac{O_n = (ЗМ \times B_n)}{У(П)}$$

де O_n – величина витрат на оплату праці з розрахунку на 1 т продукції, грн.;

ЗМ – зарплатомісткість, грн.;

B_n – вартість сільськогосподарської продукції з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

У(П) – рівень урожайності сільськогосподарських культур (продуктивності тварин), т.

Щодо врахування в методиці визначення собівартості сільськогосподарської продукції необхідності відтворення авансованих у процесі виробництва основних засобів, то законом України "Про оподаткування прибутку підприємств" встановлено наступні норми амортизації (у відсотках до балансової вартості) кожної з груп основних засобів на початок звітного(податкового) періоду:

група 1 (будівлі, споруди тощо) – 2 %;

група 2 (машини, обладнання, транспортні засоби) – 10 %;

група 3 (що не увійшло в зазначені групи) – 6 %;

група 4 (інформаційні засоби, засоби зв'язку тощо) – 15 % [7].

При цьому в практичній діяльності товаровиробників аграрної сфери чітко простежується тенденція до зменшення (і без того низької) суми амортизаційних відрахувань, а отже, і зниження можливості основного джерела відтворення основних засобів.

Поділяємо позицію вчених, що нині в аграрній сфері необхідно диференційовано підійти до визначення розмірів амортизаційних відрахувань. Це дасть можливість регулювати швидкість обороту основних засобів, інтенсифікувати процес їх оновлення, а отже, значно підвищити рівень продуктивності.

З цією метою доцільним є забезпечити повну відповідність податкового та бухгалтерського обліку в контексті максимального наближення податкової амортизації основних засобів, перш за все, групи 2,

до реальних строків їх експлуатації. У розвинених країнах світу товаровиробники самостійно вибирають найбільш прийнятний для них метод амортизації серед запропонованих і застосовують його як у бухгалтерському, так і податковому обліку.

В Україні нині, особливо це відчутно у аграрній сфері, правила податкового законодавства домінують над економічними, що призводить до перевищення строків експлуатації основних засобів (група 2) над реальними (економічно обґрунтованими). Наслідком є зменшення обсягів інвестування в основні засоби, зниження темпів їх оновлення, не говорячи вже в контексті морального зносу, навіть просте відтворення основних засобів стає неможливим.

Вирішення зазначеної проблеми вбачаємо у застосуванні як у бухгалтерському, так і податковому обліку прискорених методів амортизації, що також сприятиме розвитку лізингу техніки, обладнання, транспортних засобів, як одному із основних (нині в аграрній сфері) способів їх оновлення.

В практичній діяльності сільськогосподарських підприємств термін дії лізингових договорів суттєво відрізняється від тривалості амортизації лізингових активів, тому по завершенні договору фінансового лізингу виникає невідповідність між величиною остаточного платежу, за яким відбувається викуп об’єкта лізингу у власність, та вартістю, за якою даний об’єкт обліковується на балансі у лізингоодержувача [8].

У країнах з розвинутою ринковою економікою широко використовуються методи прискореної амортизації основних засобів. У США в період економічного спаду (1970-1975 рр.) впровадження амортизаційної політики, що базувалася на прискореній нормі амортизації, відіграло стабілізуючу роль і дало змогу створити сприятливий інвестиційний клімат. У перші два роки її застосування щорічний приріст інвестицій становив 8-10 % [9].

Таким чином, вдосконалення механізмів амортизаційної політики є важливим і необхідним напрямом забезпечення відтворення основних засобів в сільськогосподарських підприємствах, а отже, підвищення економічної ефективності їх функціонування.

В аграрному секторі економіки України прискорену амортизацію можна застосовувати наступними способами:

–за рахунок скорочення амортизаційного періоду проти економічно доцільного строку використання активів (перш за все, групи 2) й відповідного підвищення річної норми амортизації при застосуванні рівномірного методу;

– за рахунок використання спеціальних методів нарахування (суми чисел, залишку, який зменшується) при амортизаційному періоді, що дорівнює економічно доцільному строку експлуатації активів;

– шляхом комбінованого використання перших двох способів.

Варто також зауважити, що в існуючій нині методиці визначення собівартості сільськогосподарської продукції не враховується участь у виробничому процесі, а отже, і необхідність відтворення землі.

Методикою нормативної грошової оцінки земель сільськогос-подарського призначення та населених пунктів, затвердженою постановою Кабінету міністрів України від 23 березня 1995 року № 213, термін капіталізації рентного доходу встановлений на рівні 33 років, тобто 3 % у рік. У країнах з розвинутою ринковою економікою рентний платіж не перевищує 3 % від ринкової вартості землі, виходячи з терміну її капіталізації – 33 роки [10].

У зв'язку з цим, величину витрат на відтворення землі, яку необхідно включати до собівартості сільськогосподарської продукції, пропонуємо визначати за формулою:

$$З = В_з \times К_{нк}$$

де $З$ – величина витрат на відтворення 1 га землі (умовної ріллі), грн.;

$В_з$ – грошова оцінка 1 га ріллі, грн.;

$К_{нк}$ – коефіцієнт нормативу капіталізації землі (0,03).

Отже, враховуючи всі вище зазначені вимоги до методики формування собівартості сільськогосподарської продукції, пропонуємо обчислювати даний економічний показник за формулою:

$$С = (О_п + А_{оз} + З + ІК_{сп}) / У(П),$$

де $С$ – собівартість сільськогосподарської продукції, грн.;

$О_п$ – величина витрат на оплату праці з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

$А_{оз}$ – сума амортизації основних засобів з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, визначена методом прискореної амортизації, грн.;

$З$ – величина витрат на відтворення 1 га землі (умовної ріллі), грн.;

$ІК_{сп}$ – величина витрат на відтворення іншого спожитого капіталу з розрахунку на 1 га землі (умовної ріллі) / голову тварин, грн.;

$У(П)$ – рівень урожайності сільськогосподарських культур (продуктивності тварин).

Висновки. Проблема кількісного виміру економічної ефективності виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах – складна, багатогранна і потребує постійного вивчення. Нами зроблені спроби

розв'язати проблеми врахування в методиці обчислення собівартості сільськогосподарської продукції вимог забезпечення відтворення робочої сили, землі та основних засобів виробництва.

Перспективи подальших досліджень: аналіз сучасних методик формування ціни реалізації сільськогосподарської продукції в контексті оцінки економічної ефективності виробництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Андрійчук В. Г.* Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

2. *Дієсперов В.С.* Рентабельність і доходність // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 57-64.

3. Економіка підприємства: Підручник/ За ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, – 1999. – С. 390-392.

4. *Яценко В.М., Кошулько О.П.* Аналіз стану людського капіталу підприємств АПК у період трансформації економіки України // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 108-113.

5. *Макаренко П.М.* Моделі аграрної економіки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – С. 533.

6. *Олійник О.В., Олійник Т.І.* Паритет цін на фактори виробництва та тенденції економічного розвитку // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 120-125.

7. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" // відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 4. – С.28.

8. *Бондарчук М.Ю.* амортизаційна політика в технічному оновленні сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 75-80.

9. *Орлов П., Орлов С.* Про використання в Україні різних систем амортизації // Економіка України. – 2005. – № 5. – С. 38-44.

10. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 3-21.